

Dr. Öğr. Üyesi Cihan KIZIL

**DEVLETİN BÖLGESEL KALKINMADA
İZLEDİĞİ POLİTİKALARIN ETKİNLİK
ANALİZİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

**FİLİZ KİTABEVİ
İSTANBUL
2026**

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Genel Yayın No | General Publication Number: 1357
Sertifika no | Certificate Number: 77398

Filiz Kitabevi
Yayın No | Publication Number: 2026/107

Kitap Adı: Devletin Bölgesel Kalkınmada İzlediği Politikaların Etkinlik Analizi:
Türkiye Örneği
Book Title: The Efficiency Analysis of Regional Development Policies Implemented
by the State: The Turkish Case
ISBN: 978-625-8585-94-0
DOI: doi.org/10.64161/filiz.9786258585940

Yazar(lar) | Author(s): Dr. Öğr. Üyesi Cihan KIZIL | orcid.org/ 0000-0002-9993-2742
Kurum | Institution: İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi | Istanbul University,
Faculty of Economics

Konu Kategorisi | Subject Categories: Bölgesel Kalkınma, Kamu Politikaları, Mali-İktisat |
Regional Development, Public Policies, Fiscal Economics

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book - Monograph
Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish
Ebat | Dimensions: 16 x 23 cm
Baskı Sayısı | Edition: 1
Sayfa Sayısı | Pages: 213

Yayın Tarihi | Publication Date: Ağustos 2026 | August 2026
Yayın Yeri | Place of Publication: İstanbul, Türkiye
Mizanpaj | Layout: Vildan YAVUZ

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika no: 77398)

© All rights reserved | Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri
San. ve Tic. Ltd. Şti.

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Mollahüsrev Mah. Cemalyener Tosyalı Cad. No: 57A
Vefa-Fatih / İstanbul • Tel: +90 (212) 527 07 18
www.filizkitabevi.com • bilgi@filizkitabevi.com

**Bu alışma İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri
Koordinasyon Birimi Tarafından Desteklenmiřtir. Proje numarası: 20377**

ÖNSÖZ

Bölgesel farklılıklar Türkiye'nin uzun yıllardır çözüm aradığı bir konudur ve Türkiye'de bölgesel politikalara özellikle 2000'li yıllarda daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Ülkenin ve politika yapıcılarının bu alana daha fazla önem vermesiyle beraber, ekonomi yazınında bölgesel çalışmalar da daha sıklıkla görülür hale gelmiştir. Bu oluşan yazın içinde çeşitli konular ele alınmış olmakla birlikte, uygulanan politikaların ne gibi sonuçlar yarattığı ve yapılan harcamaların etkinliği yeteri kadar araştırılmamıştır. Bu çalışma temel olarak, devletin bölgesel kalkınmayı sağlamak için kullandığı politika araçlarının etkinliğini ve bölgelerin gelişmişlik düzeylerinin seyrini bulmayı amaçlamıştır. Kitap, yazarın İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Doktora Programı kapsamında yazmış olduğu "Devletin Bölgesel Kalkınmada İzlediği Politikaların Etkinlik Analizi: Türkiye Örneği" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

Doktora tez çalışmam boyunca özveriyle yardımlarını esirgemeyen ve değerli bilgileriyle bana yol gösteren danışmanım Prof. Dr. Pınar AKKOYUNLU ve tez izleme komitesi üyesi diğer hocalarım Prof. Dr. Şahin AKKAYA ve Prof. Dr. Fuat ERDAL'a teşekkürü bir borç bilirim. Bu zorlu süreçte bana destek olan Dr. Öğr. Üyesi F. Berna UYMAZ YILMAZ, Dr. Öğr. Üyesi Önder BİNGÖL ve Araş. Gör. Dr. Sevinç ASLAN'a teşekkür ederim. Çalışmalarım sürecinde sabırlarını ve anlayışlarını eksik etmeyen İstanbul Üniversitesi'ndeki diğer akademisyen arkadaşlarıma ve beni her zaman destekleyen aileme minnetimi ve şükranlarımı sunarım.

Cihan KIZIL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER.....	VII
TABLolar LİSTESİ	XI
HARİTALAR LİSTESİ	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XII
KISALTMALAR LİSTESİ	XIII
ÖZET.....	XV
ABSTRACT	XV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM TANIM VE TEORİK ÇERÇEVE

1.1.Bölge Kavramı ve Bölge Türleri	5
1.1.1. Bölge Kavramı	5
1.1.2. Bölge Türleri	7
1.1.2.1. Planlamada Tanımlanmış Bölge Sınıflandırması	7
1.1.2.2. Gelişmişlik Açısından Bölge Sınıflandırması	15
1.1.3. Avrupa Birliği Bölge Sınıflandırma Sistemi (NUTS)	18
1.2.Bölgesel Kalkınma Teorisinin Kavramsal Temelleri	23
1.2.1. Bölgeler Arası Yakınsama Hipotezi	24
1.2.2. Kuruluş Yeri Teorisi.....	28
1.2.3. Yığın Ekonomileri	30
1.2.4. Mekânsal Rekabet Modelleri.....	33

VIII

1.2.5. Merkezi Yerler Teorisi	34
1.3.Bölgesel Kalkınma Politikası İhtiyacı Ve Politikanın Amaçları	37
1.3.1. Bölgesel Kalkınma Politikası Uygulanmasını Gerektiren Nedenler	37
1.3.1.1. Ekonomik Nedenler	38
1.3.1.2. Sosyo-Ekonomik ve Politik Nedenler	40
1.3.2. Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaçları	42
1.3.2.1. Kır-Kent Dengesinin Sağlanması.....	43
1.3.2.2. Az Gelişmiş Bölgelerin Ekonomik Potansiyellerinin Kullanılması	44
1.3.2.3. Ekonomik ve Sosyal İkililiğin Önlenmesi.....	46
1.4.Devletin Bölgesel Kalkınmada Kullandığı Araçlar ve Etkili Olduğu Değişkenler	46
1.4.1. Doğrudan Uygulanan İktisadi ve Sosyal Politikalar	47
1.4.1.1. Bölgesel Planlama.....	47
1.4.1.2. Kamunun Dolaysız İktisadi Girişimleri	49
1.4.1.3. Altyapı Yatırımları.....	50
1.4.1.4. Beşerî Sermaye Gelişimi.....	52
1.4.2. Girişimciliği Artırmaya Yönelik Politikalar	53
1.4.2.1. Bölgesel Teşvikler	54
1.4.2.2. Küçük Sanayi Siteleri, Organize Sanayi Bölgeleri ve Teknokentler....	56
1.4.3. Diğer Faktörler Üzerindeki Politikalar	57
1.4.3.1. Turizm.....	57
1.4.3.2. İç Güvenlik ve Terör.....	58

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI

2.1. Türkiye’de İzlenen Bölgesel Kalkınma Politikaları	61
2.1.1. Türkiye’de Bölgelerarası Gelişmişlik Farklılıkların Ortaya Çıkış Nedenleri	62
2.1.1.1. Coğrafi Nedenler.....	62
2.1.1.2. Tarihi Nedenler	63
2.1.1.3. Kültürel Nedenler.....	64

2.1.1.4. Sosyo-Ekonomik Nedenler	64
2.1.2. Türkiye’de Bölgelerarası Gelişmişlik Farklılıklarındaki Değişim ve Bölgesel Kalkınmayı Sağlamaya Yönelik Politikalar	65
2.1.2.1. Devletçilik Dönemi (1923-1950)	66
2.1.2.2. Liberal Dönem (1950-1960)	70
2.1.2.3. Planlı Dönem (1960 Sonrası)	72
2.2. Avrupa Birliği’nde İzlenen Bölgesel Kalkınma Politikaları.....	86
2.2.1. Avrupa Birliği’nde Ortaya Çıkan Bölgesel Sorunlar	86
2.2.1.1. Azgelişmiş Kırsal Alanlar	87
2.2.1.2. Temel Sanayilerde Gerileme.....	87
2.2.1.3. Aşırı Kalabalık Alanlar	88
2.2.1.4. Sınır Bölgeleri.....	89
2.2.2. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikası	89
2.2.2.1. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikasının Gelişimi.....	90
2.2.2.2. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikasının Mali Araçları ve Amaçları	93
2.3. Bölgesel Kalkınma Açısından Avrupa Birliği ve Türkiye.....	96
2.3.1. Avrupa Birliği ve Türkiye’deki Bölgesel Kalkınma Çabaları	97
2.3.2. Avrupa Birliği ve Türkiye Bölgesel Kalkınma Politikalarının Sonuçları ..	101

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE UYGULANAN BÖLGESEL POLİTİKALARIN ETKİNLİK ANALİZİ

3.1. Kullanılan Veri ve Hesaplama Yöntemleri.....	107
3.1.1. Gelişmişlik Endeksinin Hesaplanması.....	108
3.1.1.1. Gelişmişlik Endeksinde Kullanılmayan Değişkenler ve Kullanılmama Nedenleri	110
3.1.1.2. Gelişmişlik Endeksi Değişkenleri ve Hesaplama Yöntemleri.....	114
3.1.1.3. Temel Bileşenler Analizi ve Gelişmişlik Endeksinin Oluşturulması.....	119
3.1.2. Devletin Bölgesel Kalkınmada Kullandığı Araçların Hesaplanması	124
3.1.2.1. Yatırımlar	125

3.1.2.2. Teşviklerle Uyarılmış Özel Sektör Sabit Sermaye Yatırımları	126
3.2. Gelişmişlik Endekslerinin Değerlendirilmesi.....	126
3.2.1. NUTS Düzey-3 Bölgesel Gelişmişlik Endeksi	127
3.2.2. NUTS Düzey-2 Bölgesel Gelişmişlik Endeksi	129
3.3. Ekonometrik Yöntem ve Analiz Sonuçları	132
3.3.1. Betimleyici İstatistikler ve Değişkenlerin Özeti	132
3.3.2. Ampirik Model	134
3.3.3. Uygun Ekonometrik Yöntemin Belirlenmesi	135
3.3.4. Panel Veri Analizi	137
3.3.4.1. NUTS Düzey-3 Bölgeleri için Analiz Sonuçları.....	137
3.3.4.2. NUTS Düzey-2 Bölgeleri için Analiz Sonuçları.....	139
SONUÇ	141
KAYNAKÇA	147
EKLER.....	163
Ek-1 : NUTS düzey-2 bölgeleri ve bu bölgelerde yer alan iller.....	163
Ek-2 : AB üyesi beş ülkenin bölgesel GSYİH değişimi (Euro) (Kaynak: SFC2014 veritabanı).....	164
Ek-3 : 1000 kişi başına düşen yatırım miktarları (Kaynak: Kalkınma Bakanlığı istatistikleri)	166
Ek-4 : NUTS düzey-3 bölgelerinin (illerin) gelişmişlik endeksi değerleri.	185
Ek-5 : NUTS düzey-2 bölgelerinin gelişmişlik endeksi değerleri.	187
Ek-6 : NUTS düzey-2 bölgeleri içinde yer alan illerin gelişmişlik seyri.	188
ÖZGEÇMİŞ	197

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Çalışmasına Göre Saptanan Polarize Bölgeler (Kaynak: DPT, 1982)	13
Tablo 1.2. NUTS Düzey-2 Sınıflandırmasına Göre 2011 Yılı Kişi Başına Düşen Gayrisafi Katma Değer (Kaynak: TÜİK - Cari Fiyatlarla TL)	16
Tablo 3.1. Gelişmişlik kriterleri ve verilerin elde edildiği kaynaklar.	109
Tablo 3.2. NUTS düzey-3 bölgeleri için özdeğerler ve toplam varyansı açıklama oranları.....	121
Tablo 3.3. NUTS düzey-2 bölgeleri için özdeğerler ve toplam varyansı açıklama oranları.....	122
Tablo 3.4. NUTS düzey-3 bölgeleri için gelişmişlik kriterlerinin ağırlıkları.	123
Tablo 3.5. NUTS düzey-2 bölgeleri için gelişmişlik kriterlerinin ağırlıkları.	124
Tablo 3.6: Değişkenler listesi.	132
Tablo 3.7. NUTS düzey-3 değişkenleri için özet istatistikler.	133
Tablo 3.8. NUTS düzey-2 değişkenleri için özet istatistikler.	133
Tablo 3.9. F ve LR Testi Sonuçları.	135
Tablo 3.10. Hausman Testi ve ABKT Sonuçları.	136
Tablo 3.11. Değiştirilmiş Wald, Wooldridge ve Pesaran Testi Sonuçları.	137
Tablo 3.12. NUTS Düzey-3 bölgeleri için regresyon sonuçları.	138
Tablo 3.13. NUTS Düzey-2 bölgeleri için regresyon sonuçları.	139

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1.1. 6 kademeli yeni teşvik sistemi haritası (Kaynak: SEGE 2011)	10
Harita 1.2. Düzey-2 Bölgelerinin 4 Kademeli Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi (Kaynak: SEGE 2011).....	11
Harita 1.3. NUTS Sınıflandırmasını Uygulayan Ülkelerin Düzey-1 Bölge Haritası (Kaynak: Eurostat web sitesi).....	21
Harita 1.4. NUTS Sınıflandırmasını Uygulayan Ülkelerin Düzey-2 Bölge Haritası (Kaynak: Eurostat web sitesi).....	22
Harita 1.5. NUTS Sınıflandırmasını Uygulayan Ülkelerin Düzey-3 Bölge Haritası (Kaynak: Eurostat web sitesi).....	23

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Weber kuruluş yeri üçgeni	30
Şekil 1.2. Merkezi yerler sistemi (Kaynak: Brakman, Garretsen ve van Marrewijk, 2009).....	35
Şekil 3.1. İstanbul ilinin gelişmişlik seyri.	128
Şekil 3.2. TRC3 bölgesinde yer alan illerin gelişmişlik seyri.	130
Şekil 3.3. TR90 bölgesinde yer alan illerin gelişmişlik seyri.	131

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABBKF	: AB Bölgesel Kalkınma Fonu
ABKT	: Aşırı Belirlenme Kısıtlarının Testi
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AK	: Avrupa Komisyonu
ANKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AP	: Avrupa Parlamentosu
ASF	: Avrupa Sosyal Fonu
ATS	: Avrupa Tek Senedi
AY	: Altyapı Yatırımları
AYB	: Avrupa Yatırım Bankası
BGE	: Bölgesel Gelişmişlik Endeksi
BK	: Bölgeler Komitesi
KA	: Bölgesel Kalkınma Ajansı
BKİ	: Bölge Kalkınma İdareleri
BSY	: Beşeri Sermaye Yatırımları
BYKP	: Beş Yıllık Kalkınma Planı
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DAP	: Doğu Anadolu Projesi
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DKSH	: Driscoll ve Kraay Standart Hataları
DOKAP	: Doğu Karadeniz Gelişme Projesi
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EDP	: Enflasyonu Düşürme Programı

XIV

EU	: European Union
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GEGP	: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
HEKKY	: Havuzlanmış En Küçük Kareler Yöntemi
HOS	: Heckscher-Ohlin-Samuelson
İBBS	: İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOBİ	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme
KÖMYA	: Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı
KOP	: Konya Ovası Projesi
KÖY	: Kalkınmada Öncelikli Yöre
KP	: Kalkınma Planı
LAU	: Local Administrative Units
NUTS	: Nomenclature d'Unités Territoriales Statistiques (Avrupa Birliği Bölge Sınıflandırma Sistemi)
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SEGE	: Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması
TBA	: Temel Bileşenler Analizi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TUY	: Teşviklerle Uyarılmış Yatırımlar
TVİ	: Tennessee Vadisi İdaresi
TY	: Turizm Yatırımları
UF	: Uyum Fonu

THE EFFICIENCY ANALYSIS OF REGIONAL DEVELOPMENT POLICIES IMPLEMENTED BY THE STATE: THE TURKISH CASE

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, devletin bölgesel kalkınmayı sağlamak için kullandığı araçların etkinliğini incelemek ve Türkiye’de bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarının nasıl değiştiğini belirlemektir. Bu amaca ulaşabilmek için çok boyutlu bir bölgesel gelişmişlik endeksi oluşturulmuş ve panel veri analizi kullanılarak altyapı, turizm, beşerî sermaye ve teşviklerle uyarılmış özel sermaye yatırımlarının bölgelerin gelişmişlik düzeyi üzerinde nasıl bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşacak şekilde hazırlanmıştır. Birinci bölümde konu ile ilgili kavramlar açıklanmış ve teorik çerçeve çizilmiştir. İkinci bölümde Avrupa Birliği (AB) ve Türkiye bölgesel politikaları üzerinde durulmuş, çeşitli plan ve programlar incelenerek konuyla ilgili örnekler verilmiştir. Üçüncü bölümde, temel bileşenler analizi kullanılarak bölgesel gelişmişlik endeksi oluşturulmuş ve bölgelerin gelişmişlik düzeyi her yıl için hesaplanmıştır. Bu bölümde, devletin yaptığı harcamaların bölgesel gelişmişlik üzerindeki etkisi de panel veri analizi uygulanarak tahmin edilmiştir.

Yapılan araştırmalar sonucunda, AB adaylık süreci ile birlikte Türkiye’deki bölgesel politika uygulamalarında bir değişim yaşandığı görülmüştür. Bu dönemde, bölgesel kalkınma politikalarına daha fazla önem verilmiş ve bölgesel farklılıkların azaltılmasına çalışılmıştır. Ancak, çalışmada elde edilen bulgulara göre ülkenin Batısı ve Doğusu arasındaki eşitsizliklerin giderilemediği, aksine bu bölgeler arasında bir uzaklaşma olduğu belirlenmiştir. 2001-2015 yılları arasında, bölgesel kalkınmayı sağlamak için yapılan yatırımlar arasında beşerî sermaye yatırımlarının en etkin sonucu verdiği, büyük kaynaklar aktarılan altyapı yatırımları ve teşviklerin ise beklenen düzeyde bölgelerin gelişmişlik düzeyini etkileyemediği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma, Bölgesel Politika, Bölgesel Gelişmişlik Farkları, Gelişmişlik Endeksi, Panel Veri Analizi, Avrupa Birliği Bölgesel Politikaları

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the efficiency of the tools which a state uses to ensure regional development and to determine how regional disparities change in Turkey. In line with this purpose, a multi-dimensional regional development index has been built, and the effects of infrastructure, tourism, human capital and induced private sector investments on development levels of regions have been determined.

The study has been prepared in three sections. In the first one, relevant concepts are explained and theoretical framework is drawn. In the second part, regional development policies of the European Union (EU) and Turkey are emphasized, and some examples are given by investigating various plans and programs. In the third section, regional development index is generated by using principal component analysis, and regional development levels are calculated for each year. Additionally, the effects of public expenditures on regional development are estimated by performing panel data analysis.

As a result of the research, a shift in the implementation of Turkish regional policies associated with EU candidacy has been observed. In this period, the regional development policies have been more emphasized and aimed to reduce regional disparities. However, it has been identified that regional inequalities between the West and the East were not eliminated, on the contrary, a divergence has been observed between these regions. In 2001-2015 period, it has been determined that human capital investments produces the most effective result, and both infrastructure investments and incentives to which vast resources are allocated do not influence regional development level as expected.

Keywords: Regional Development, Regional Policy, Regional Disparities, Development Index, Panel Data Analysis, Regional Policies of the European Union